

bî bunun hacimli bir eser olduğunu, ondan iktibasta bulunduğunu belirtmektedir (A'lâmü'n-nübelâ', XIII, 264). **12. Fezâ'ilü'l-İmâm (imâmünâ) Ahmed (Menâkıbü'l-Fazlü'l-İmâm Ahmed).** Zehebî el-'Ulûv li'l-'aliyyi'l-ğaffâr'ında bu eserden de iktibaslarda bulunmuştur (s. 130).

İbn Ebû Hâtîm'in kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *el-Fevâ'idü'l-kebîr (kübrâ), Fezâ'ilü ehli'l-beyt, Fezâ'ilü Kazvîn, Fevâ'idü'r-Râziyyîn (Fevâ'idü ehli'r-Rey), Fevâ'idü'z-zâ'irîn, Kitâbü Mekke, el-Künâ, el-Müsned* (çok hacimli olduğu belirtilmektedir), *Şevâbü'l-a'mâl.* Bunların dışında bazı kaynaklarda İbn Ebû Hâtîm'e nisbet edilen kitaplar bulunduğu gibi İbn Ebû Hâtîm'in talebelerinden Ebû'l-Hasan Ali b. İbrâhîm er-Râzî'nin hocasının biyografisine dair bir eser yazdığı belirtilmiştir (Zehebî, A'lâmü'n-nübelâ', XIII, 263; a.m.f., *Târîhu'l-İslâm*, s. 207-208). Rif'at Fevzî Abdülmuttalib, *İbn Ebî Hâtîm er-Râzî ve eşeruhû fi 'ulûmi'l-hadîs* adıyla bir eser kaleme almıştır (Kahire 1415/1994).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 214; a.m.f., *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-azîm* (nşr. Es'ad Muhammed el-Tayyib), Mekke 1417/1997, neşreden giriş, s. 7-13; a.m.f., *el-Merâsîl* (nşr. Şükullah b. Ni'metullah el-Küçânî), Dimaşk 1402/1982, neşreden giriş, s. 8-16; a.e. (nşr. Ahmed İsmâ el-Kâtîb), Beyrut 1402/1983, neşreden giriş, s. 5-9; Dârekutnî, *el-İlel* (nşr. Mahfûzürrahman Zeynullah es-Selefi), Riyad 1405/1985, I, 123-131; İbn Ebû Ya'îlâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, II, 55; Zehebî, *Tezkîretü'l-huffâz*, III, 829-832; a.m.f., *el-'Ulûv li'l-'aliyyi'l-ğaffâr*, Kahire 1388/1968, s. 130; a.m.f., A'lâmü'n-nübelâ', XIII, 263-269; a.m.f., *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 587-588; a.m.f., *Târîhu'l-İslâm: sene 321-330*, s. 206-209; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 287-288; Sübkî, *Tabakât*, III, 324-328; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, III, 432-433; a.m.f., *Tehzîbü'l-Tehzîb*, IX, 33-34; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 191; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfesssîrîn*, I, 279-281; İzzâhu'l-meknûn, II, 206, 209, 310, 325; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 278-279; Sezgin, *GAS*, I, 178-179; Hemmâm Abdürrahîm Saîd, *el-İlel fi'l-hadîs*, Amman 1400/1980, s. 80-81; Kays Â-i Kays, *el-İrâniyyûn*, I/1, s. 150-155; Hasan İsmâ Ali el-Hakîm, *Kitâbü'l-Muntazam li'bni'l-Cevzî*, Beyrut 1985, s. 376-378; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifîn*, I, 321; Sâlihîyye, *el-Mu'cemü'l-ş-şamîl*, II, 116-118; Rif'at Fevzî Abdülmuttalib, *İbn Ebî Hâtîm er-Râzî ve eşeruhû fi 'ulûmi'l-hadîs*, Kahire 1415/1994; İyâde b. Eyyûb el-Küveysî, "İbn Ebî Hâtîm er-Râzî ve tefsîruhü'l-müsned", *ed-Dîrâsâtü'l-İslâmiyye*, XXIV/3, İslâmâbâd 1968, s. 37-68; "Kitâbü'l-Merâsîl", *Mecelletü Külliyyeti'l-'ulûmi'l-ictimâ'iyye*, IV, Riyad 1980, s. 725-728; Muhammed Azîz, *el-Mecelletü's-selefiyye*, XV (1402), s. 7; "Tez Özetleri" (tr. F. Mehveş Kayani), *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi*, II/2, İstanbul 1415/1994, s. 149-150; Hasan Yûsufî Eşkûrî, "İbn Ebî Hâtîm", *DMBİ*, II, 637-638.

Raşîh Küçük

İBN EBÛ HAYSEME

(ابن أبي حنيفة)

Ebû Bekr Ahmed b. Ebî Hayseme
Züheyr b. Harb en-Nesâî
(ö. 279/892-93)

Hadis hâfızı,
fıkıh, tarih ve ensâb âlimi.

185'te (801) Bağdat'ta dünyaya geldi. 205'te (820) doğduğu da söylenmektedir (İbn Hacer, I, 174). Horasan'ın Nesâ belde-sinden geldiği bilinen ailesinin Türk asıllı olduğu tahmin edilmektedir (bk. EBÛ HAYSEME, Züheyr b. Harb). Bağdat'ta büyüdü ve ilk derslerini babasından aldı. Babası onu küçük yaştan itibaren Yezîd b. Hârûn gibi dönemin önde gelen âlimlerinin derslerine götürdü. Yahyâ b. Maîn ile Ahmed b. Hanbel'den hadis, Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî'den nesep ilmi, Medâinî'den tarih, İbn Sellâm el-Cumahî'den edebiyat okudu. Ayrıca Ebû Nuaym Fazl b. Dûkeyn, Mansûr b. Seleme el-Huzâî, Mûsâ b. Dâvûd ed-Dabbî, Ebû Seleme et-Tebûzekî, Affân b. Müslim, Halef b. Hişâm, Ali b. Ca'd ve diğerlerinden hadis dinledi. Bunlar arasında en çok Yahyâ b. Maîn'den hadis rivayet etti. Kendisinden de başta oğlu hadis hâfızı Ebû Abdullah Muhammed olmak üzere Kâsım b. Asbağ, İbn Ebû Dâvûd, Muhammed b. Ahmed el-Hakîmî, İsmâil b. Muhammed es-Saffâr, Muhammed b. Mahled ve Ebû'l-Kâsım el-Begavî gibi kişiler rivayette bulundular. Fıkıh, tarih, nesep, şiir ve edebiyat alanlarında önemli bir yere sahip olan İbn Ebû Hayseme'nin hadis rivayetindeki güvenilirliği konusunda muhadisler ittifak etmiş, Dârekutnî ve Hatîb el-Bağdâdî onu sika olarak vasıflandırmış, tabakat kitaplarında râviler hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Bazı kaynaklarda İbn Ebû Hayseme'nin müstakil bir fikhî mezhebi olduğu ve kendisine Kade-riyecilik isnat edildiği belirtilmişse de (Yâkût, III, 37; İbn Hacer, I, 174) bu konuda yeterli bilgi bulunmamaktadır. İbn Ebû Hayseme Cemâziyelevvel veya Şevval 279'da (Ağustos 892 veya Ocak 893) Bağdat'ta vefat etti.

Eserleri. 1. *et-Târîhu'l-kebîr.* Zengin bir muhtevaya sahip olduğu, sonraki müelliflerin çokça faydalandığı bilinen eser büyük boy on iki cilt olup (Kettânî, s. 262) Hatîb el-Bağdâdî, konusunda bu eserden daha faydalı bir kitap görmediğini söylemektedir. İbn Ebû Hayseme, oğlu Muhammed'den de yardım görerek yazdığı ve râvileri cerh ve ta'dîl ettiği bu eserini

bütün halinde rivayet etmeye özen göstermiş, pek çok kimseye onu rivayet etme izni vermiştir. Ebû'l-Kâsım el-Begavî eseri müellifinden semâ yoluyla almış, Endülüslü muhaddis İbn Hubeyş tarafından tamamının veya büyük bir kısmının ezberlendiği ifade edilmiştir (*Eİ²* [İng.], III, 803). Eserin çok eski bir nüshasından bazı parçalar Medine'de Mahmûdiye (Usûlü'l-hadîs, nr. 26) ve Fas'taki Karaviyyîn (nr. 244, 8 ve 9. kısımlara ait 10 varak; ayrıca bk. Şâkir Mustafa, I, 223) kütüphanelerinde bulunmaktadır. 2. *Târîhu ruvâtî'l-hadîs.* Kâtib Çelebi bu eserin Buhârî'nin *et-Târîh*'ine benzediğini kaydetmektedir. 3. *Kitâbü Aşhâbî'l-ş-şu'arâ*'. Günümüze gelip geldiği bilinmeyen eser Merzûbânî'nin *el-Müveşşah*'ının önemli kaynaklarından biridir. İbn Ebû Hayseme'nin *Kitâbü'l-İ'râb (A'râb)*, *Kitâbü'l-Bir*, *Kitâbü'l-Müntemîn*, *Veşâyâ'l-'ulemâ*' 'inde'l-mevt' adlarında başka eserleri bulunduğu da zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 48, 123, 256, 286; İbn Hibbân, *eş-Sikât*, VIII, 55; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 162-164; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V, 139; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*', III, 35-37; İbnü'l-Ebbâr, *Tekmile* (nşr. F. Codera), Madrid 1789, II, 574; Zehebî, *Tezkîretü'l-huffâz*, II, 596; a.m.f., A'lâmü'n-nübelâ', XI, 492-494; Safedî, *el-Vâfi*, VI, 376-377; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 174; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, III, 83; *Keşfü'z-zunûn*, I, 276, 295; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, I, 51; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 272; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, I, 227; Sezgin, *GAS*, I, 319-320; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-'Arabî ve'l-mü'errihûn*, Beyrut 1983, I, 223-224; Salih Tuğ, *Züheyr b. Harb ve Kitâbü'l-İlm Adlı Eseri*, İstanbul 1984, s. 14-16; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 262, 320, 353; M. Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler*, İstanbul 1997, s. 103-104; Ch. Pellat, "İbn Abî Kḥaythama", *Eİ²* (İng.), III, 687; D. M. Dunlop, "İbn Ḥubaysh", a.e., III, 803; Ebû'l-Feth Hakîmiyân, "İbn Ebî Ḥayseme", *DMBİ*, II, 647.

ABDULLAH AYDINLI

İBN EBÛ HUZEYFE

(bk. MUHAMMED b. EBÛ HUZEYFE).

İBN EBÛ HÜREYRE

(ابن أبي هريرة)

Ebû Alî Hasen b. el-Hüseyn b. Ebî Hüreyre el-Bağdâdî
(ö. 345/956)

Şâfiî fakihî.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Çok sayıda hocadan ders aldığı rivayet edilmekle birlikte kaynaklarda bunlardan sadece Ebû İshak el-Mervezî ile İbn Sü-